

prednost, da bo kodifikacija temeljiteja, nego bi bila, ako se dela lotimo že sedaj. Za medsebojno proučevanje prava pa je poleg navedenega sredstva na razpolago še drugo. Ustanovi naj se takoj skupno Vrhovno sodišče za celo državo in naj se senati (odelenja) mešajo, tako da bo n. pr. za srbijanske posle član dotičnih senatov po eden ali dva sodnika iz Slovenije ali Dalmacije, odnosno iz Banovine, Bosne, Hercegovine; člani senatov za posle iz Slovenije in Dalmacije sodniki iz Srbije, Banovine, Erceg. Bosne i. t. d. Na ta način se bodo z mesta, koje nudi najboljši in najdalekosežnejši pregled preko vseh v državi obstoječih zakonov, najtočneje spoznale vrline ali manjkavosti enega ali drugega zakona in se takó empiričnim potom ugotovili elementi in smeri zblizanja in ujedinjenja.

Slovensko pravo.

Dr. France Goršič.

V razpravi »Sledovi slovenskega prava« (Letopis Matice Slovenske 1883, str. 82) je prišel B a b n i k do zaključka, da je zasebno slovensko pravo še nekaj veljalo, dokler je moči in veljave imelo običajno pravo. Narodnega prava je bilo Slovencem treba, da bi se bili uspešno razvili, toda dali so mu tuje, rimsko z nemškim pomešano pravo, čeprav je bil razvoj naroda drugačen kakor pri Rimljanih in Nemcih. Drugačne so bile potrebe za združno hišo in za središča, kjer se je pravo razvijalo. Ko so s t a r o p r a v d o, pa so ga končno vsaj toliko popolnoma. Ko so jim vrivali to tuje pravo, so Slovenci z mečem hranili izgubili, da se sodbe na slovensko pravo niso več ozirale. Ohranili so svoje pravo poslej le v svojem čutenju, v svojih prislovičah itd., tam pa premnogo, in zbirati da velja ostanke, ki so še, da še ti ne pominejo. Kar bi dali preiskovavci pravne zgodovine, to naj bi služilo za podporo nabiravcem narodnih pravnih običajev.

S tem je bila utrta pot za več ko 30 let. Geslo je bilo, da se moramo za osnutev naše zgodovine prava mnogo več nade-

jati od nabiranja še živih pravnih običajev negoli od zgodovinskih preiskavanj. Liki završetek te dobe stoji razprava d r. Metod Dolenc v slavnostni številki »Slovenskega Pravnika« 1914 (stran 309—319), ki ji je naslov »Pravniški razgled po slovenskih narodnih pesmih« in ki ji je bil namen pokazati, koliko je v naših narodnih pesmih sposobnega gradiva, da moremo globlje razmatrati domačo pravno zgodovino. Ako bi posledkom takega preiskavanja še prideli enako proučeno gradivo o zgodovinskih osebah, o zgradbi mest in gradov itd., je bil pisatelj mnenja, da bi se dala učvrstiti trdna podlaga, da bi ž njo častno vstopili v primerjalno vedo mednarodnega zgodovinskega prava. Dolenc je tistikrat goreče zaklical pravnikom, da nikar kazati ozkosrčne pobitosti, marveč upoštevati da je slovenska pravna zgodovina napram pravnim zgodovinam bogatih sosedov paene ridiculum in isto, kar je bilo za Ciceronia nerimsko pravo napram rimskemu pravu. Dolenc je slutil, da bo kmalu bolje, tega pa menda niti najmanje še sam ni vedel, da bo vprav njemu usojeno, da bo kratko po tem apelu sam nam razkril nov in najbolj izdaten vir slovenskega prava, vir, ki otvarja novo bolj veselo dobo naše zgodovinske pravne vede.

Pravosodstvo kostanjeviške opatije v letih 1631 do 1655 se imenuje spis, ki ga je d r. Metod Dolenc objavil v Časopisu za zgodovino in narodopisje XI.¹⁾ Doienčev vir slovenskega prava ni zakonik niti pravna knjiga, ampak skromna in doslej neopažena s o d n a k n j i g a, leta 1913 v kostanjeviški graščini »v Kloštru« iztaknjeni »Gerichtsprtokoll No. 202«, ki so mu vsebina sodni zapisniki od leta 1631 do 1655, torej izza dobe, v katero gre dovršen del 30letne vojne. Kakor druge graščine, so imeli kostanjeviški očetje cistercijanci sodne pravice, katere so vsekakor bolj zvesto izvrševali kakor podobni graščaki in menda posvetni graščaki vseh dob sploh. Knjiga nam daje dosti zanesljivo risbo sodnih razmer, ki jih pisatelj v tej razpravi prematra, prvi pa navzlic temu toli pregledno, da je že sedaj zaključek opravičen, da bo ta spomenik domače pravne zgodovine mejnik — gradivo nove dobe. Treba

¹⁾ To poročilo je bilo spisano že l. 1916. Vojne razmere so krive, da izide šele sedaj.

je seveda, da vzbudi pozornost pravnikov in pravnih zgodovinarjev, da ne utone v bojnem hrupu.

Kostanjeviška sodna knjiga obsega nad 150 zapisnikov in 10 pisem (listin s posvedočbami), seveda nemških. Glede kavelarne jurisprudence v pismih (primeri nalogo današnjega notarijata) je pisatelj kaj verjetnega mnenja, da so se pogodbe v tej sodni knjigi posvedočale pač redkokrat, ker so jih redno brez dvojbe vpisali v urbar, v znano prednico zemljiške knjige. Glede sodne oblasti velja pomniti, da je krvna oblast (*causae maiores*) pristajala deželskemu sodišču, dočim so večje imele zgol malo sodno oblast (*niedere Gerichtsbarkeit*), kar je že Kaspert dokazal (O večah, Časopis za zgodovino in narodopisje IV). Zato Carolina in deželski sodni red iz let 1535 in 1585 nista malemu pravosodstvu mogla nič, mnogo pa je vplivala »die verbesserte Landschranenordnung vom 15. Jänner 1571, des fürstentums Crain's freiheit« s podredno veljavnostjo istega štajerskega zakona. Za gorske zборе, kjer se je vršila glavna judikatura kostanjeviške opatiije, je izdal Ferdinand I. dne 9. sušca 1543 enoinpetdeset gorskih členov (Bergartikel), vendar pa je menda bolj veljala po štajerskem vzorcu posneta, le kot osnutek ohranjena »Beradschlagte Perktaidungs-Ordnung für Krain« iz konca 16. stoletja. Gorski členi so veljali le za gorske zборе (Bergtaiding). Gorskih zapisnikov je največ. Enako redno pa so se vršili tudi kvatrní sodi (Quatemberrecht), po 2- do 4krat v letu. Kvatrni sodi so bili pravi organ malega pravosodstva. Dočim gorski zbori niso bili zgol sodni zbori, ampak so bili hkrati upravni zbori samoupravnih sodrugov vinogradnikov (Berggenossen, za take so veljali mejaši in sogorniki, Meäschen und Perkholden; prvi so bili posestniki, ki so bili le glede vinogradov podložni opatu, poslednji pa so bili tlačani samostana) ter so ukrepali o svojih upravnih zadevah in poleg tega sodili z izključno pristojnostjo v vinogradniških sporih, — so bili nasprotno kvatrni sodi pristojni za ves okoliš opatiije za *causae minores*, če zadeva ni spadala pred gorski sod, v izvenrednih primerih pa celo tistikrat, kadar je bila reč že pred gorskim zborom. Kvatrni sod je po drugi plati posloval nekaterikrat celo v krvnih zadevah, tako v enem primeru umora kot nekaka predstopnja, v več primerih tatvine pa tudi

kot sodeče sodišče. Grajski sodnik (Hofrichter) je posredoval med strankami in poravnaval, pred kvatrni sod je prišlo, česar ni bil poravnal. Kot tretjo obliko sodov izpoznamo iz te knjige še nepristranski sod (Unparteiisches Recht), ki se je vršil le včasih, poredkoma kot razsodišče, ki mu je predsedoval včasih opat (zlasti Rupert) sam, enkrat celo kranjski krvni sodnik, sploh pa (enkrat je to poudarjeno) od opata, ki je nastopil tudi kot tožnik (!) lastnih zadev, in pa od obeh spornikov voljeni razsodnik (Unparteiischer Richter). Iz knjige razvidiš, da so nepristranski sodi pominili, in pisatelj meni, da so se ljudje bržkone naveličali gmotnih žrtev, ki jih niso poznali ne gorski zbori ne kvatrni sodi, pri katerih so brez gostij sodili domači sodniki po starih šegah in navadah. Ni se torej obnesel poizkus kostanjeviške graščine v tej dobi, osredotočiti malo jurisdikcijo v rokah opata kot sodnega gospodarja, marveč moral se je, pač nerad, ukloniti ljudski volji, ni smel kazni izrekati sam, moral je celo svoje lastne tožbe tožiti in odloke (Abschiedt) ljudskih zborov sprejemati.

Toda vprašanje je, katera je tista organizatorna sila, ki je narodu podelila zmago nad opatom? Gorski zbori in kvatrni sodi so sodili kazenske in civilne zadeve kar vprek. Obilica kazenskih primerov izza let 1631 do 1655 je dokaz, da si vinogradniki in kmetje niso dali kar iz rok izviti pravice kaznovanja, čeprav je n. pr. urbar za kostanjeviško graščino iz leta 1588 izrečno terjal, da mora causae minores soditi graščinska gosposka sama. Posvetne graščine so to svojo oblast po kmetskih vstajah 16. stoletja kruto čuvale in občuvale. Ključ, da razrešiš vprašanje, je po našem mnenju pri gorskih zborih, katerim so pripadali ugledni mejaši: cerkve, meščani iz mesta Kostanjevice, iz Brežic itd. Okoliš kostanjeviške opatiije je bil ob robu obkoljen od venca vinogradov, številnih in prostranih, množecih se najbolj na prisojnih pobočjih. Današnja topografija in še posebej okolščina, da so glasom ustnega izročila opatiije jemali v 18. in 19. stolitju gornika (Bergmeister) stalno in rodbine Colaričev na Slinovcah, kjer se pravi z domačim vzdevkom še dandanes »pri Gornikovih«, potrjuje misel, da nam Anzenberga, kjer je opat največkrat otvarjal gorske zборе, prejkone ni iskati na Ržišče, gotovo pa ne na odročni

in odsojni Opatovi gori, marveč na nasprotni strani tam, kjer so še dandanes najboljši vinogradi v Zavodah, Slinovcah, Avguštinah, Gundah in v Jablanicah —, v Jablanicah torej na tistem pobočju, čigar imé je po okrnitvi (Jabl)anzenberg raztolmačeno in ki blizu pod njim stoji veličastna, od kostanjeviškega opata sezidana cerkev »Naše ljube gospe dobrega sveta«, kjer se še današnji dan — reminiscenca sodnih zborov — kvatrni teden v septembru vsakega leta vrše sloviti shodi. Jako vinogradništvo je bilo toli močen faktor, da opatje niso mogli pogaziti njegove organizacije. Samouprava in samopravnost sta se krepko držali, s tem pa je bila avtonomna jurisdikcija gorskih zborov tako utrjena, da najdemo sledove še po Jožefovi kasaciji samostanov tam v 19. stoletju. Hkrati je bil pogosti gorski zbor, ki se je vršil sedaj v tem sedaj v onem delu graščinskega ozemlja, krepka podlaga za splošno ljudsko samozavest, jamstvo, da ni šlo kar izlahka, odtegniti sodstvo večam, ki so se navadno vršile o kvatrnih sredah, pa so zato sčasoma dobile nazivalo kvatrni sod. Gorski zbor in kvatrni sod sta bila včasih kar — eden sam sod. To je bilo mogoče v času, ko se je kvatrni sod osamosvojil po tistih načelih, ki so veljala za gorske zборе. Če se še to upošteva, da je bila samostanska vlada v Kostanjevici v splošnem izza prvega početka milejša in bolj demokratična od vlade posvetnjakov s sodno oblastjo, potem se lahko trdi, da je bil odpor kmetov ob ljudskih vstankih manjši nego drugod, koder je zmagoviti graščak kasneje uporabljal še bolj kruto protisilo. Vsekako je gotovo, da je reakcija plemičev v Kostanjevici valovala manj, nego na sosednjih graščinah. Sloga v kostanjeviški opatiji je bila glasom te sodne knjige v I. polovici 17. stoletja precejšnja, saj so opatje pri vsakem odporu rajši žrtvovali svoje, brez dvojbe zelo poželjne nepristranske sode in njihovo tujo navlako. Duh avtonomije odmeva iz sodb gorskih zborov in kvatrnih sodov. Sledili so le nekoliko tujemu zapisanemu pravu (gorski člani se včasih navedejo), poglavitno so se oslanjali ob ustno izročilo narodnega prava ter sodili so po starih šegah in običajih. Da so gorski zbori, krasni preostanki zadruge, s svojim ugledom in s svojo veljavo pričeli nase pritegovati kvatrne sode, je dokaz dejstvo, da se gorski zbor na Anzenbergu z dne 16. sep-

tembra 1637 v zapisniku izrečno imenuje »in simili das andere Quatemberrecht« (t. j. drugi kvatrni sod v tem letu).

Doprinesen je dokaz, da se sinemo za osnutek naše pravne zgodovine mnogo nadejati vprav od zgodovinskih preiskavanj. Dolenčeva razprava je tudi v zgodovinskem oziru važen prispevek.¹⁾ Zgodovinske preiskave so naravnost pogoj, da domače pravo izluščimo. Iz srednjega veka imamo itak bore malo zapiskov o pravnih in sodnih običajih, ker so, tako meni Kaspret, zlasti grajski požari leta 1515. uničili gradivo. Toda baš Kaspretu je uspelo, da je na podlagi urbarskih in drugih zapiskov zadosti točno zrisal uredbo kmetskih in tržnih sodnih zborov okoli leta 1500. Recepcija rimsko-nemškega prava ni pri nas toli brže napredovala ko v Nemcih. Da so se baš pri nas kmetski sodi še dolgo vzdržali, za to nam je kostanjeviška sodna knjiga jasen dokaz. Kakor Kaspret, opozarja pisatelj osobito na prevode vinograjskega (gorskega) zakona, katerih imamo doslej sedem. Prevodi se ne zlagajo ne s prvotnim nemškim besedilom, ne med seboj. Otmeti se mora tudi ta priča organskega presnavljanja običajnega domačega prava.

S pisateljem kličemo: Iščimo in otmimo vse pismene dokaze slovenskega prava! Veseli nas, da pisatelj obeta, da bo o tem še pri drugi priliki govoril. Toplo želimo, da reši besedo kmalu in da nam za sedaj le bolj kot dejstva zabeležene posledke preiskane sodne knjige pravno-primerjalno izrpčno preišče. Podal jih je jedrnato: patriarhalnost pa fiskalni značaj sodb, tožnina in vabilo na pečat, pravdne stranke in zastopniki, razprava (kolo sodnikov in dokazni stavki), dokazila (priče, ogled in prisega), sklepanje in razglasitev sodbe, zaočna sodba, načelo blagohotnosti, priziv, pravnokrepna rešitev spora, izvršba, kazni v kazenskih primerih (kazni se včasih imenitne), dedinsko pravo s sodelovanjem pri ustanavljanju nasledstva, delitvijo dediščin po županih in nujnim pravom, jutrnja, rodbinska solastnina, zastava in kupčija, poselsko pravo, značaj pravd, samouprava vinogradnikov. V tem je temelj za osnutev pravne zgodovine in za utiranje pota v primerjalno pravno vedo.

¹⁾ Dr. Josip Gruden je v svoji monografiji „Slovenski župani v preteklosti“ (l. 1916, izdanje Leonove družbe) porabil gradivo njegove razprave.

Kolika škoda, da nam ni postal naš Eike von Repgow, sestavljaec naše pravne knjige, kak prisednik ali n. pr. zapisnikar Janez Vidič (Jeanus Widitsch), »Schreiber des Gottshauses Landstrass«, ki je bil — soditi po slovenskih in iz slovenščine črpanih izrazih — slovenščine zmožen! Spomin zasluži že zaradi svoje narodne naklonjenosti, ki odseva iz sodne knjige. Samoniklo naše pravo se kaže v zapisnikih pred vsem na polju rodbinskega in dedinskega prava, dalje v kazenskem pravu, potem v organizaciji sodov in v njihovem pravnem postopanju. To pravo je še prosto rimskega duha in je različno od nemškega prava. Kostanjeviška sodna knjiga tvori važen dokument za zgodovino domačega prava. Obavlja popolnoma novo gradivo: slovensko pravo. Zato naj vzbudi pozornost vseh slovenskih pravnikov. Pripomnimo naj še, da ne more biti nikakega dvoma o tem, so se-li pravde vršile slovenski. Nemški so se zgol zapisavale, razpravljali pa so po slovensko. Pa je reskript Ferdinanda I. od 8. avgusta 1555 predpisaval, da se pri nobenem sodišču v Notranji Avstriji nihče ne sme pravdati v nobenem drugem jeziku ko v nemškem . . .

K vprašanju sodstva v naši novi državi.

Dr. Matej Pretner.

V pokrajinah, katere so se zjediniile ali se zjediniijo v našo jugoslovansko državo, niso sodstvene razmere povoljne. Tudi pri nas, ki smo bili pod Avstrijo, so se čule pogostoma upravičene pritožbe v tem oziru; na polju kazenskega sodstva se je čutil vpliv vladajočih krogov in na polju privatnega prava se je povsod kazala velika negotovost; skoro vsako dvomljivo juridično vprašanje je bilo od vrhovnega sodišča razsojeno v različnem zmislu. Med stvarmi, ki so tekom vojne največ trpele, pa je bila žalibog tudi naša justica.

Sodne razmere na Ogrskem, na Hrvatskem, v Bosni in Hrecegovini pa niso vživale itak še nikdar dobrega glasu in